

Langzamerhand zijn we er met zijn allen van overtuigd dat er iets moet gebeuren om te zorgen dat de draagkracht van de natuur op bestemmingen niet overschreden wordt. De World Tourism Organisation (WTO) heeft in 1998 voorspeld dat in 2020 1,5 miljard mensen een buitenlandse reis gaan maken! Verduurzaming van het reisproduct is dus bittere noodzaak. In dit hoofdstuk wordt naast de visie van het Algemeen Nederlands Verbond van Reisondernemingen (ANVR) op toerisme in relatie tot natuur en specifiek natuurbehoud, ook het woord gelaten aan enkele Nederlandse reisorganisaties; Wat zijn de bedreigingen die zij zien en op welke manier dragen zij bij aan verduurzaming van de interactie tussen natuur en toerisme ?

Effecten van toerisme op de natuur

Er zijn voorbeelden genoeg te bedenken over het desastreuze effect dat toerisme kan hebben op de natuur; bossen worden gekapt om plaats te maken voor golfbanen, hotels worden gebouwd op legstranden van schildpadden, de "Coca Cola"- trekroutes in de Himalaya etc. Toch benadrukken de geïnterviewden de positieve effecten, wanneer gevraagd wordt naar de invloed die toerisme kan hebben op de natuur en natuurbescherming op de bestemmingen. Peter van Maanen (Afrisch Reizen) ziet in Oost- en Zuidelijk Afrika goede voorbeelden van de rol die toerisme speelt in natuurbehoud; " Natuurlijk kan het door slecht management voorkomen dat de draagkracht van een park overschreden wordt, zoals in Amboseli, Kenia. In de regel is het echter zo dat wanneer natuur door toerisme een extra waarde krijgt, er eerder initiatieven genomen zullen worden om de natuur te behouden. Het nemen van maatregelen voor dit behoud krijgt draagvlak bij de lokale bevolking wanneer zij inzien dat het ook voor hen lucratief kan zijn." Ook Toine de Jong (SNP Natuurreizen) heeft, onder andere tijdens zijn werkzaamheden voor de EU op het gebied van plattelandsontwikkeling, gezien dat toerisme natuurbehoud kan stimuleren: " Vooruitzichten op inkomsten uit toerisme kan mensen stimuleren natuur te behouden en beschermen. In Italië werd ter voorbereiding van het opzetten van een wandeltoerisme-project een oude vuilstort opgeruimd en werden oude wandelpaden weer opgeknapt. Hetzelfde geldt voor de verre bestemmingen, zonder toerisme zou er bij wijze van spreken geen olifant meer rondlopen in Kenia".

De consument

Verduurzaming gaat niet zonder een bewustwording bij de consument. Met name door de prijsontwikkeling, een toename van welvaart en vrije tijd en de betere toegang tot informatie wordt de wereld steeds kleiner en de drempel om te gaan reizen steeds lager. Vijf jaar geleden was een reis naar Nepal nog iets speciaals, nu kijkt niemand er meer van op en vliegen er dagelijks charters op Kathmandu. Volgens Rik Jan Viezee (Baobab) gaat men steeds vaker slecht voorbereid op vakantie en leeft duurzaam reizen niet echt bij de consument: "Reizen is een consumptiegoed geworden. Vroeger gingen de meeste mensen "gewoon" op vakantie naar Griekenland en maakten weinigen een rondreis door een land. Dat deden alleen de hoger opgeleiden die zich goed inlazen. Nu gaan meer mensen op rondreis, maar bereidt men zich slecht voor, door een gebrek aan belangstelling, een lagere algemene ontwikkeling en het feit dat men steeds minder (kan) lezen. Je hebt te maken met een MTV- en Internetgeneratie. We worden gebeld door mensen die het eind van de week weg willen, voor zo'n drie of vier weken. Als er dan alleen nog plaats is op bijvoorbeeld een reis naar China, wordt China de bestemming. Alsof je even een onsje ham haalt bij de slager." De Jong: " In Nederland is de laatste 20 jaar belangstelling voor duurzaam sterk toegenomen, biologische landbouw, gescheiden afval etc. er komen steeds meer auto's en we vervuilen minder. Zo is het ook in de toeristische sector. SNP Natuurreizen constateert dat binnen Europa de snelle treinverbindingen in populariteit toenemen zelfs tot aan Barcelona. Komt waarschijnlijk ook omdat de doelgroep van SNP Natuurreizen al aardig "groen" is en open staat voor duurzame initiatieven."

Initiatieven ter verduurzaming van het reisproduct

In hun streven naar verduurzaming van hun producten richten de kleine touroperators zich voornamelijk op het geven van handelingsperspectief aan hun gasten door middel van do's en don'ts. Viezee: " Onze gasten krijgen do's en don'ts mee op het gebied van bij voorbeeld het kopen van souvenirs en gebruik van water in schaarse gebieden. Naast deze do's en don'ts proberen we zelf ook verantwoord om te gaan met milieukwesties. Zo kopen we nooit "vers gekapt" brandhout of houtskool maar alleen "dood" brandhout dat anders toch weg zou rotten. Daarnaast wijken we tijdens safari niet van de paden, ondanks dat lokale gidsen dat nog wel eens willen proberen om toeristen een beter plaatje te bieden. Hierin is een belangrijke taak weggelegd voor onze reisleiders die daarop geattendeerd worden tijdens hun training." Ook Afrisch Reizen onderkent de rol van de reisleider. Naast het uitdelen van een reiswijzer met een hoofdstukje

"natuur en milieu" wordt de reisleiding op het hart gedrukt toe te zien op natuurvriendelijk gedrag. SNP Naturreizen gaat nog iets verder en deelt een wandelwijzer uit bij reizen naar kwetsbare gebieden, waarin niet alleen staat wat je wel en niet mag maar ook waarom je bijvoorbeeld niet de bochten van paden mag afsnijden. Verder is SNP Naturreizen al jaren sponsor van het WereldNatuur Fonds en draagt het zo een steentje bij aan natuurbeschermingsprojecten in haar bestemmingslanden.

Bij de grote touroperator, Travel Unie Nederland (onder andere Holland International, Arke, Kras/Ster) staat reizigersvoorlichting over natuur en milieu hoog op de prioriteitenlijst van het beleidsplan 2002. Nico Visser (milieumanager Travel Unie en professor van de leerstoel Duurzaam Toerisme aan de NHTV in Breda) over de initiatieven van de Travel Unie: "Er wordt gewerkt aan een folder met do's en don'ts en in de brochures een uitwijding over natuur en milieu." Travel Unie kan het zich echter als een van de grootste, met 120.000 reizigers naar verre bestemmingen, veroorloven om meer te doen en maatregelen af te dwingen bij partners op het gebied van vervoer naar en accommodaties in bestemmingslanden. Nico Visser: "In de keten vervoer, verblijf en vermaak zijn we het verst gevorderd met het zo duurzaam mogelijk maken van het verblijf in de accommodaties. Binnenkort worden alle accommodaties centraal door ons moederconcern TUI vanuit Zwitserland ingekocht, waarbij accommodaties moeten voldoen aan de eisen vermeld op een checklist waar onder andere gelet wordt op energie-, water- en afvalmanagement. Accommodaties kunnen daarnaast "Best Practice" vermeldingen of prijzen verdienen op basis van milieuvriendelijk management. Verder hebben we zo'n 170 eigen hotels eigen hotels waar een strikt milieuregime wordt gehanteerd. Bij vervoer naar verre bestemmingen kun je natuurlijk niet om het vliegen heen, er kan echter wel een keus gemaakt worden uit het aanbod van vliegtuigen. Onze eigen TUI-luchtvloot van zo'n 80 vliegtuigen is uitgerust met de nieuwste milieuvriendelijke toestellen. Verder wordt er bij de keuze van een andere luchtvaartmaatschappij mede gekeken naar de milieuvriendelijkheid van haar toestellen. In het segment vermaak wordt vooral gelet op de bevindingen van de gasten, de selectie van excursies kan aangepast worden naar aanleiding van commentaar van gasten. Onze Duitse tak is al een stap verder, daar krijgt iedere gast een enquête mee waarin ook vragen gesteld worden op het gebied van natuur en milieu. Daarnaast wordt van personeelsleden verwacht dat zij op hun vakantie naar de bestemmingen alles aan een (milieu)kritische blik onderwerpen." Ron Heeren, directeur van NS Travel Group, wil onder andere reizigers een alternatief bieden voor het autovervoer. "Nog steeds kiest 70 % van de mensen voor eigen vervoer bij een wintersportreis. Vooral op de "wisseldagen" is het een drukte van belang van en naar de populaire bestemmingen. Uitgevierde vakantiegangers maken op de zaterdag en masse plaats voor de nieuwe arrivées, met als gevolg gigantische files op de wegen, zonder dat men zich bewust lijkt te zijn van het effect hiervan op natuur en milieu. We willen consumenten de mogelijkheid bieden de drukte te omzeilen door op de vrijdagavond vanaf Utrecht te vertrekken met de nachttrein, om zo de consumenten uitgerust af te leveren zonder veel overlast voor het milieu."

Lokale participatie en natuurbescherming

Al eerder werd de noodzaak van de steun van de lokale bevolking bij natuurbeschermende maatregelen aangegeven. Door het betrekken van lokale bevolking bij toeristische activiteiten op de bestemmingen en hen zo te laten meeprofiteren, wordt draagkracht gecreëerd voor het behoud van de natuur. "Local participation" is dan ook een term die in elke verhandeling of discussie over duurzaam toerisme voorkomt. Voor touroperators biedt samenwerking met de lokale bevolking de mogelijkheid om gasten een stukje authenticiteit te bieden, de lokale bevolking te steunen en indirect bij te dragen aan natuurbeheer.

Van Maanen vertelt dat tijdens rondreizen van Afrië Reizen zoveel mogelijk gekocht wordt op lokale markten en overnachtingen plaatsvinden in middenklasse hotels in lokale handen." Daarnaast bezoeken we tevens een aantal lokale hulpprojecten, bij voorbeeld die van het SNV (Stichting Nederlandse Vrijwilligers) in Afrika**. Baobab Reizen gebruikt voor haar transport op de bestemmingen beginnende lokale ondernemers die soms met steun van Baobab Reizen een voertuig aanschaffen om zo de kost te verdienen. Zo ook op Costa Rica waar ze een chauffeur hebben die de groepen vervoert en de lunch verzorgt bij hem thuis. De chauffeur verdient zo een goede boterham en de gasten wordt een kijkje gegund in het privé-leven van een Costaricaan.

Toch heeft lokale participatie niet louter positieve kanten. Contact met toeristen kan een ernstige bedreiging vormen voor het behoud van eigen cultuur en tradities. Viezee: " Baobab Reizen bezoekt al tientallen jaren een dorp in Noord-Kenia en de foto's uit al die jaren geven in chronologische volgorde het veranderende modebeeld weer." Natuurlijk is zo'n verandering niet altijd toe te schrijven aan alleen het toerisme, maar lokale participatie kan dus ook haar doel, vermindering van het negatieve effect van toerisme op het sociaal-cultureel milieu op de bestemming, duidelijk voorbij schieten.

De toekomst , wat moet er gebeuren ?

De meest simpele oplossing voor het voorkomen van te grote, draagkrachtoverschrijdende toeristenstromen naar bestemmingslanden, lijkt gewoon te zorgen dat er minder mensen kwetsbare gebieden bezoeken, regulatie dus. Dit zou kunnen door bij voorbeeld net als Bhutan jaarlijks maar een

maximum van 6000 toeristen toe te laten die daarvoor US\$ 200,- per dag betalen. Op een ander (lokaal) niveau kan men de bezoekersaantallen van een park limiteren zoals bij de berggorilla's in Uganda. De meningen hierover zijn verdeeld. Van Maanen: "Dosering van het aantal bezoekers aan een nationaal park kan goed in het geval van de berggorilla's. Het is daar logistiek goed uitvoerbaar door de omvang en infrastructuur van betreffend park. Hetzelfde is echter beheer technisch moeilijker in grote parken zoals Maasai Mara of het Kruger Park. Landelijke quota lijken moeilijker haalbaar. Overheden zullen zichzelf niet graag in de vingers snijden en zichzelf de, soms broodnodige, toeristendollars ontzeggen." Het verhogen van de financiële drempel als regulatiemiddel werkt volgens van Maanen averechts: "Het verhogen van de toegangsprijzen in de Nationale Parken in Tanzania heeft als gevolg gehad dat Afriesj Reizen een park uit haar programma heeft moeten schrappen. Dit kan als gevolg hebben dat men alleen nog maar de highlights gaat bezoeken en andere parken geen toeristen meer trekken en hun waarde verliezen. Bovendien krijgt daardoor een kleiner aantal parken te lijden onder juist zwaardere druk."

Over de toekomst van het toerisme is Visser toch gematigd positief. Hij sluit regulering van de toeristen stroom niet uit als maatregel om te voorkomen dat er over 40 jaar geen goed product meer is om te verkopen. "Landen moeten echter wel af van een kortzichtig beleid en durven kiezen voor low-impact high income toerisme, zoals in Bhutan en niet proberen snel geld te verdienen zoals Nepal, ten koste van het milieu. Daarvoor is natuurlijk wel mondiaal overleg nodig tussen de touroperators hier en de bestemmingslanden. Moederbedrijf TUI heeft daarvoor al een aanzet gegeven met het Tour Operators Initiative for Sustainable Tourism Development*, terwijl een eiland als Bonaire zelf het aantal aanwezige hotelkamers als quotum neemt en haar beddencapaciteit niet verder uitbreidt."

De Jong maakt nog een onderscheid tussen de verschillende vormen van toerisme en wie de verantwoording moeten nemen voor het nemen van maatregelen. "De maatregelen verschillen per type toerist; de fun, zon, zee, strand-toeristen die in grote enclaves verblijven vereisen maatregelen zoals Travel Unie die nu al neemt met betrekking tot duurzaam water-, afval-, en energie management. In het geval van de avontuurlijke reizigers op zoek naar natuur, is een belangrijke rol weggelegd voor mondiale, regionale en lokale natuurbeschermingsorganisaties. Zij zijn de verantwoordelijken om te zorgen dat de draagkracht niet overschreden wordt. Maatregelen zoals zonerings en quotering zijn daarbij noodzakelijk. Zonerings werkt goed en neemt druk van andere gebiedsdelen af, veel mensen gaan toch niet verder dan de eerste picknicktafel. Quotering zoals op de Galapagos en in geval van berggorilla's is absolute noodzaak om de draagkracht niet te overschrijden in deze kwetsbare gebieden."

Gerard Couvreur (ANVR) benadrukt de rol die de internationale reisbranche, naast de individuele reisorganisator, kunnen spelen om schade aan de natuur te beperken: "De reiziger en de reisorganisator worden met regelmaat geconfronteerd met berichten over grootschalige aanslagen op de natuur, die geen verband houden met het toerisme. Voorbeelden daarvan zijn onder meer de bosbranden in Indonesië, de ontstellend omvangrijke houtkap in Zuid-Amerika en de aanslagen op dieren in Afrikaanse landen. Bij deze aanslagen zijn vaak niet de belangen van de lokale bevolking gemoeid. Aan natuurgebieden zal evenwel ook op kleinere schaal geweld worden aangedaan zonder dat de Nederlandse en internationale reisbranche daarvan op de hoogte is. Een deel daarvan zal de oorsprong vinden in de economische situatie van de bevolking ter plaatse. De grootschalige aanslagen kunnen alleen via internationaal politiek beleid worden bestreden. De internationale reisbranche zal hier geen rol kunnen vervullen anders dan de Verenigde Naties en de WTO, namelijk het wijzen op de schade die het toerisme en daarmee de lokale bevolking van deze aanslagen ondervinden."

Bij het voorkomen van aanslagen op kleinere schaal kan de internationale reiswereld maar ook de individuele reisorganisator wel degelijk een rol spelen indien tenminste de omstandigheden van de lokale bevolking (mede) oorzaak zijn van de aantasting van de natuur. De internationale organisaties zoals bijvoorbeeld de International Federation of Tour Operators (IFTO) heeft hier tot taak de reisorganisatoren op hun mogelijke bijdrage aan het oplossen van de lokale problemen te wijzen. Die bijdrage kan dan bestaan uit het op bilaterale basis aangaan van overeenkomsten met lokale organisaties over het bezoek van toeristen aan natuurgebieden, waarbij de lokale bevolking diensten verleent, waarvoor de reizigers een redelijke vergoeding betalen. In de overeenkomsten moet ook zijn voorzien in de voorwaarden waaronder eventueel kwetsbare gebieden kunnen worden bezocht. De reisorganisator draagt zo bij aan het behoud van het natuurlijk gebied en het bestaansrecht van de bevolking, terwijl hij daar tegenover zijn reizigers een redelijke mate van zekerheid kan geven dat zij welkome gasten zijn.

De Nederlandse reisorganisatoren met "natuurlijke bestemmingen" zijn veelal goed in de lokale situaties ingevoerd om te weten wat met dergelijke overeenkomsten wordt bedoeld. Er zijn echter ook gebieden die niet altijd als zodanig worden onderkend. Daarom is het belangrijk dat de Nederlandse reisorganisator in de gelegenheid gesteld wordt contact op te nemen met natuurorganisaties op de bestemming. Zodra contacten zijn gelegd is het een bilaterale zaak waarbij naar de mening van het ANVR de reisorganisator open moet staan voor redelijke commerciële voorstellen van lokale organisaties. Het ANVR steunt in dit

kader initiatieven van natuurorganisaties om specifieke, op natuur gerichte, informatie door te geven aan reisorganisaties om zo bij te dragen aan een grotere bewustwording (zie ook hoofdstuk 14).

Conclusie

De reisbranche is zich er terdege van bewust dat maatregelen noodzakelijk zijn om in de toekomst nog een goed product te kunnen verkopen. De wil om de impact van hun reizen op de natuur te beperken is zeker aanwezig, maar de zware concurrentie op de markt en de geringe omvang van de kleine en middelgrote organisaties belemmert hen in het nemen van grootschalige maatregelen. Zij kunnen echter niet, zoals de Travel Unie, maatregelen afdwingen bij partners en moeten zich beperken tot kleinschalige initiatieven die echter op lokaal niveau erg succesvol kunnen zijn:

Ten eerste kunnen ze via toerisme de lokale bevolking een alternatief bieden voor meer destructieve vormen van gebruik van de bestaansbronnen. Indien door toerisme de natuur een extra waarde krijgt, motiveert dat de lokale bevolking om natuur te beschermen.

Ten tweede het bewust maken van de consument door het geven van handelingsperspectief. Wanneer de noodzaak tot verduurzaming duidelijk gemaakt wordt naar de consument toe, kan er draagvlak gecreëerd worden voor maatregelen om een te grote impact van toerisme op de natuur te voorkomen.

Gestuurd door overkoepelende nationale en internationale organisaties zoals de ANVR en IFTO kan verder gezocht worden naar mogelijkheden voor directe ondersteuning van natuurbeschermingsprojecten in bestemmingslanden. Het stimuleren van een alliantie tussen natuurbeschermingsorganisaties in bestemmingslanden enerzijds en de Nederlands touroperators anderzijds is een goede aanzet tot het verder ontwikkelen van mogelijkheden voor de reisbranche, om samen te zorgen dat de kip met de gouden eieren niet geslacht wordt.

*Het Tour Operators Initiative for Sustainable Tourism Development is een initiatief van onder andere UNEP (United Nations Environmental Program), UNESCO en WTO (World Tourism Organisation) en ruim 30 reisondernemingen. Deze voorlopers op het gebied van duurzaam toerisme hebben samen een verklaring opgesteld en ondertekend, waarin ze zich committeren om zich in te zetten voor de verdere ontwikkeling van duurzaam toerisme.

Ir. Marc Hoogeslag. In 1996 afgestudeerd aan de Landbouw Universiteit te Wageningen, richting Beheer van Natuurlijke Bestaansbronnen (Wildlife Management op Aruba en in Zuid-Afrika, bij de Universiteit van Stellenbosch). Gewerkt in Parco Nazionale d'Abruzzo (Italië), in Botswana als manager van een safari-hunting camp en als reisbegeleider in Zuidelijk Afrika. Houdt zich bij het NC-IUCN bezig met projecten op het gebied van toerisme en natuurbescherming. email: tourism@nciucn.nl ▲

De experts kozen uiteindelijk voor het plan van de groep Bolivia. Zij willen beleving en betrokkenheid van toeristen bij het lokale leven realiseren met respect voor de duurzaamheidsdriehoek people-planet-profit. Door de jury werd de originaliteit, de educatie van de lokale bevolking en het stimuleren van lokaal ondernemerschap geprezen evenals de slimme wijze van marketing van het concept.

Ecotoerisme

ARCH-Tours hecht veel belang aan het ecotoerisme idee. Dit betekent dat er aandacht wordt gevraagd voor een verantwoorde manier waarop moet worden omgegaan met toerisme in Derde Wereldlanden. Er moet meer en meer rekening worden gehouden met de wensen van de plaatselijke bevolking en het geld moet niet alleen maar wegstromen naar de grote, buitenlandse, multinationals of enkele rijke binnenlandse ondernemers. ARCH-Tours vindt dat een groot gedeelte van de gemaakte winsten moeten achter blijven in de plaatselijke economie. De plaatselijke ondernemers zouden meer baat moeten hebben bij de bezoeken die toeristen afleggen, kortom duurzaam toerisme.

De bevolking moet dan ook meer betrokken worden bij de toeristische ontwikkeling van hun dorp of streek. Ook met natuur en milieu moet voorzichtig worden omgegaan. De autochtone bevolking in Derde Wereldlanden heeft vaak wel andere dingen aan hun hoofd, zoals het verkrijgen van voedsel om in leven te blijven, dan zich zorgen te maken over het milieu. Toeristen kunnen echter wel proberen het goede voorbeeld te geven. ARCH-Tours werkt hieraan mee door bijvoorbeeld verantwoord om te gaan met het afval wat onderweg wordt geproduceerd, door terughoudend te zijn met het gebruik van brandhout en al dit soort zaken waarbij de natuur rechtstreeks wordt beïnvloed door het toerisme. Wij werken nauw samen met de plaatselijke bevolking en zijn ook actief in het ondersteunen van enkele projecten die natuur en bevolking ten goede komen. Afrika is uniek, laten we dan ook proberen dat zo te houden.